

Osnivanje časopisa *Glasnik na institutot za nacionalna istorija* (u daljem tekstu *Glasnik*) 1957. godine u Skopju, kao sistematične, periodične publikacije, trebalo je da okupi sve istoriografske kadrove, i uopšte da intenzivira i podstakne dalji rad na istoriji makedonskog naroda. Otuda je i proizašao najvažniji zadatak *Glasnika* da objedinjuje sve napore u daljem razvoju istorijske nauke u SR Makedoniji, i da stimulira nova dostignuća i daje sistematski pregled svega što objektivno prikazuje događaje iz prošlosti makedonskog naroda. Ocjene i novo osvjetljavanje činjenica, nastalih u raznim periodima, su među najvažnijim naučnim doprinosima saradnika ovog časopisa. Inače, što se tiče fizionomije časopisa, ona je uglavnom ostala ista od 1957. godine do danas, ali unutrašnja podjela na rubrike se nešto izmijenila. Danas *Glasnik* sadrži više rubrika. Prva i najvažnija rubrika je: *Članci* kojima smo u prikazu posvetili naročitu pažnju, a zatim slijede prilozii, materijali — grada, prikazi, recenzije i bibliografija.

U rubrici *Članci* u prvoj knjizi *Glasnika* iz 1968. godine štampani su sljedeći radovi. Članak Krste Crvenkovskog *Narodnooslobodilačka borba i revolucionarna tradicija Makedonije* u stvari je referat sa svečane Akademije povodom 25-godišnjice narodnog ustanka i revolucije u Makedoniji. Autor je u prvom dijelu referata naročito podvukao da se makedonski narod uprkos represivnim mjerama okupatora i domaćih kvasilinga, kao i uprkos oportunističkim elementima u partijskim rukovodstvima borio protiv okupatora za svoje oslobođenje. Krste Crvenkovski je dalje istakao da je u 1943. godini ostvaren prelom u konsolidovanju Komunističke partije u Makedoniji. Partijske organizacije nižih nivoa i ranije su se suprotstavljale oportunističkoj politici Pokrajinskog komiteta i stavovima Centralnog komiteta Bugarske radničke partije (komunista), da u Makedoniji nema uslova za razvitak ustanka. U 1943. godini situacija se iz osnova izmijenila — naglašava autor. Početkom marta, odlukom Centralnog komiteta KPJ obrazovan je Centralni komitet KP Makedonije, i odmah nakon toga obrazovana su i oblasna partijska rukovodstva. Provođenjem ovih organizacionih mjera, KP Makedonije je povelala vrlo uspješnu oslobodilačku i revolucionarnu borbu makedonskog naroda. 2. avgusta 1943. godine, ne slučajno tog dana, Centralni komitet KP Makedonije donio je odluku o osnivanju Antifašističkog saboranja narodnog oslobođenja Makedonije — ASNOM-a, odluka je realizovana godinu dana kasnije na Prvom zasjedanju ASNOM-a u Manastiru Prohor Pčinjski.

Ovaj referat daje vrlo instruktivan pregled najznačajnijih faza narodnooslobodilačkog rata i revolucije u Makedoniji, ali takođe registruje i sve plime i oseke koje su karakteristične i za ustanak naroda Makedonije.

Dr Rastko Terziuski u članku *Neki aspekti denacionalizatorske i asimilatorske politike fašističke Bugarske u okupiranoj Makedoniji (1941–1944. godine)* prikazuje u prvom dijelu bugarski kulturno-prosvjetni sistem u okupiranoj Makedoniji kao faktor bugarske denacionalizatorske i asimilatorske politike.

U članku autor opisuje kojim je sve putevima i načinom organizovana mreža fašističkih, bugarskih »prosvjetara« u Makedoniji, s upravo glavnim ciljem da od Skopja, pa do najzabačenijih sela Makedonije dopre »naučna istina« o istorijskom pravu Bugarske u Makedoniji. Dr Rastko Terziuski je podrobno objasnio i nastavni program i plan koji je bio prilagodan ostvarenju denacionalizatorskih stremljenja. Prvi cilj programa i plana bio je bugariziranje makedonske omladine, odnosno cijelog makedonskog naroda, a drugi — uvođenje »novog Evropskog poretka«, u Makedoniju

po ugledu na Treći Rajh. Autor na kraju zaključuje da su sve kulturno-prosvjetne institucije koje su bile osnovane da posluže cilju bugarske fašističke vlade u ne priznavanju prava makedonskom narodu na njegovu sopstvenu individualnost, naišle na ozbiljan otpor makedonske omladine i cijelog makedonskog naroda. Naročito se ogorčena borba vodila protiv nametanja bugarskog jezika, kao jedinog službenog jezika, jer se u isto vrijeme osporavalo Makedoncima da govore svojim maternjim jezikom.

Savo Skoko, autor članka *Ruska arbitraža u srpsko-bugarskim razgovorima o prijateljstvu i savezu od 31. marta 1912. godine* zadržava se posebno na analizi kombinacija velikih sila Rusije, Njemačke, Austro-Ugarske, Francuske i Velike Britanije u vezi s Makedonijom krajem XIX i početkom XX vijeka. Autor posvećuje naročitu pažnju potpisivanju dokumenata ugovora o savezu između Srbije i Bugarske, i podjeli makedonskog teritorija nakon uspješno okončanog rata protiv Turske, zatim, odredbi o ruskoj arbitraži, stavu Rusije i Austro-Ugarske prema ratu i pobjedi balkanskih saveznika. Autor ovdje sasvim ispravno uočava da Rusija nije toliko zainteresovana za pobjedu saveznica nad Turskom, jer je Ruska vlada u svojim državnim vojno-političkim planovima namijenila balkanskim saveznicima ulogu defanzivnog karaktera, u stvari Savez balkanskih zemalja trebalo je da bude barijera njemačkom »Drang nach Osten«.

Kada se rat završio pobjedom balkanskih saveznica: Srbije, Bugarske, Grčke i Crne Gore nad Turskom, ubrzo su se srpsko-bugarski odnosi veoma zaoštrili zbog podjele Makedonije, tako da je Rusija morala uložiti velike napore sa arbitražnim rješenjima kako ne bi došlo do međusavezničkog rata. Kao što je poznato, sva arbitražna rješenja su propala i rat između Srbije i Bugarske je ubrzo otpočeo.

Masar Kodra, autor članka *Mladoturska revolucija i oslobodilački pokret Albanije* opisuje početke intenzivnije aktivnosti progresivnih albanskih krugova za oslobodenje zemlje. Albanski oslobodilački pokret — njegovo rukovodstvo čini ozbiljne napore da se ovaj pokret poveže sa ostalim liberalnim pokretima, a naročito sa oslobodilačkim pokretom makedonskog naroda. Autor naročito ukazuje na činjenicu saradnje pokreta sa mladoturskom revolucijom, zbog toga učešće Albanaca na Kongresu, koji su održali pristalice mladoturske revolucije, ne predstavlja nikakvo iznenađenje. Ipak, nešto kasnije Masar Kodra uočava da će doći do konfrontacije albanskog oslobodilačkog pokreta koji je prešao na odlučnu borbu za ostvarenje potpune nezavisnosti Albanije, sa predstavnicima mladoturske vlasti koji, uplašeni odlučnom oslobodilačkom akcijom Albanaca, pristupaju progonima lidera albanskog oslobodilačkog pokreta. Ovaj rad autora Masara Kodre je vrlo značajan prilog proučavanju novije istorije albanskog naroda posebno ovog perioda koji je neposredno prethodio balkanskim ratovima.

U rubrici *Članci* u drugoj knjizi *Glasnika* od 1968. godine dr Aleksandar Hristov u članku *Oblici samoopredjeljenja makedonskog naroda u toku njegove borbe za nacionalno oslobodenje (1893—1903. g.)* na prvom mjestu se zadržava na principu samoopredjeljenja kao međunarodnog pravnog osnova, istovremeno autor navodi nekoliko momenata iz ostvarenja ovog prava vezanih za istoriju makedonskog naroda. Autor je posebnu pažnju posvetio fazi borbe za samoopredjeljenje u periodu pred ilindenski ustanak. Naročito ističe proglašenje Kruševske Republike i stvaranje njene vlade, u čemu se jasno sagledava želja makedonskog naroda da osnuje svoju državu. Autor je u svojoj studiji dao dosta prostora nekim izvanredno značajnim pojavama i događajima koji nedvosmisleno prikazuju kontinuirani proces borbe makedonskog naroda za svoje pravo na samoopredjeljenje. U svome radu dr Aleksandar Hristov je obradio i VMRO (Vnatrešnata makedonska revolucionarna organizacija) i mladotursku revoluciju. Prikazan je i otpor makedonskog naroda odlukama Bukureštanskog mira iz 1913. godine. Autor dalje prikazuje akciju legitimnih predstavnika makedonskog naroda koji se dižu u odbranu teritorijalnog integriteta zamišljene savremene makedonske države.

U svojoj studiji *Unutrašnja revolucionarna makedonska organizacija u borbi za nacionalno i političko jedinstvo makedonskih narodnih masa do ilindenskog ustanka*, autor Manol Pandevski obrađuje karakter i suštinu djelovanja i rada organizacije VMRO. Manol Pandevski izražava neslaganja sa tezama nekih makedonskih autora koje se odnose na ovaj problem, a zatim daje karakteristiku revolucionarnog pokreta kao manifestaciju od velikog značaja za formiranje savremene makedonske nacije. Autor dalje ukazuje na izvanredno značajnu ulogu ideologa — voda VMRO koji su svojim radom evidentno dokazali da su bili dostojni svog istorijskog zadatka. Makedonski narod je u ilindenskom ustanku ostvario visok stepen nacionalnog i

političkog jedinstva, što je, uostalom, i rezultiralo kao posljedica pravilne orijentacije VMRO na rješavanju najvitalnijih interesa makedonskog naroda.

Ivan Katargijev u članku *Karakteristike i ciljevi antimakedonske i antijugoslovenske propagande u Narodnoj Republici Bugarskoj*, između ostalog, konstatuje da bugarske aspiracije prema Makedoniji nisu novog datuma, one su prisutne još od stvaranja savremene bugarske države. Sa rijetkim izuzecima u vrijeme Stambolijskog, a naročito Dimitrova, Bugarska se nikada nije odrekla pretenzija na Makedoniju. Inače, cjelokupna propagandna aktivnost odvijala se na razne načine, posebno, posredstvom istorijskih publikacija i proslava značajnijih datuma iz makedonske istorije u kojima se prisvajala istorijska, politička i kulturna prošlost makedonskog naroda. Analizirajući jugoslovensko bugarske odnose u prošlosti, faze kroz koje su ti odnosi prolazili, autor članka Ivan Katargijev izvodi i jedini pravilan zaključak da je makedonskom narodu sasvim irelevantno da li neko u Bugarskoj priznaje njegovu individualnost ili ne, jer to je notorna činjenica. Međutim, za prijateljske odnose dviju susjednih zemalja, Jugoslavije i Bugarske, i za njihovo dalje produbljavanje, nije svejedno kako se bugarska državna politika odnosi prema makedonskom narodu. Iskustva sa velikobugarskim šovinizmom ne mogu se i neće prenebregnuti, zaključuje autor.

U rubrici *Prilozi*, u I knjizi *Glasnika* iz 1968. godine Gligor Todorovski obraduje temu *Srpska četnička organizacija i njena aktivnost u Makedoniji*, a Aleksandar Matkovski *Pravni postupak gonjenja i sudjenja hajduka u Makedoniji*. U drugoj knjizi *Glasnika* Ivan Dorovski objavljuje rad *Ceško-makedonski kulturni odnosi. Ljuban Lape Veze Bosne i Hercegovine sa Makedonijom od početka XIX vijeka do 1878. godine*, Gligor Todorovski *Nacionalno oslobodilački pokret u Malorečkom kraju*, a Risto Poplazarov *Propagandna djelatnost grčkih društava u Makedoniji u drugoj polovini XIX vijeka*.

U rubrici *Materijali* u I knjizi *Glasnika* Mile Todorovski je obradio *Zapisnike sa prezidijuma ASNOMA*, a u drugoj knjizi pojavljuje se rad Gligora Todorovskog *Prilog pitanju velikosrpske propagande i njene kreditne politike u Makedoniji poslije ilindenskog ustanka*, i rad Hrista Andonova *Polijanskog Trgovački izvještaji iz Soluna i okoline u 1833. godini*.

U rubrikama *Prilozi*, *Saopštenja* i *Bibliografija* u I i II knjizi *Glasnika* objavljeno je devet prikaza, zatim dva saopštenja i jedna bibliografija.

Dušan KOJOVIĆ